

Armenian Church Library
<http://hygradaran.weebly.com>

ՅԵՅՏԵՐԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ

ԸՆԴԴԵՄ ՆՈՐԱԶԱՆԴԻՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

=1846=

ԳԻՆ 40 Ժամայ =

Armenian Church Library

<http://hygradaran.weebly.com>

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ

ԸՆԴՈՒՄ ՆՈՐԱՂԱՆԴԻՑ

Haytaranutian erkrord
enddem.

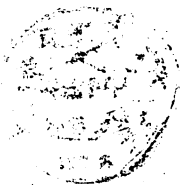
ՏՊԵՇԼ

179

ՀՐԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԹԵՈՍԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԳԼԽԱՓԱՌ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՈՂՀԱՆՈՒ ՄԻՒՀԻՆՏԻՍԵԱՆ

—1846—

30p.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

Grad
EREN
109
BUHR

Armenian Church Library
<http://hygradaran.weebly.com>

ՅԵՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ

Նորադանդներուն 1846 Յունվար 31 հանած շջա-
բերական թղթոյն գեթ:

Քրիստոնեայ եմք ըսելով զիրենք
ուղղափառաց կարգը դնող ինքնահա-
լած անձինք՝ առանձին գրով իրենց դա-
ւանութիւնը Սրբազան Պատրիարքին
և ազգապետ մեծապատիւ Ամիրայից
յայտնելով՝ Նիկիական հանգանակին
մէջէն բաներ վերցունելու և նոր յա-
ւելուածներ գրնելու համարձակելէն
ետքը՝ այս անգամ մէկ բողոքոյ գիր մը
հրատարակեցին . որ է այս :

Վսեմափայլ Աստուածատէր Ամիրայ :

Ձեր վեմութեանը մէջ խղճալի վիճակը յայտ-
նեցինք յաւտելով՝ որ շնորհք պիտի գտնանք ձեր
յարգութեանը առջեւ մեր դատաստանը իրաւամբ
տեսնալու . բայց մինչեւ հիմա մեր ակնկալութեանը
չի հասնելով, և տեսնալով որ օրքան զօր մեր վրայ ե-
ղած անիրաւ բռնութիւնը կը ոտտականայ, անուն
նիսդ՝ «դատինիս» անձերնիս՝ առաջուածքնիս՝ զաւկը
նեքնիս՝ և ընտանիքնիս վտանգի մէջ կը տեսնամք .

և յանձնեմք ու մէկ քանի շահութիւններ մարդոց
 մարմն մէջն ի զաւելում չէ: ոչ կրօնական և
 ոչ բարեգործական առեւանգ: Յետոյ կրկին կը պարտա-
 տար մեր բարեգործութեանը բարբել և պարգա-
 տն կը ծանուցանեմք մեզնի որ մէջ ասանելիներ-
 քոց յարան մէջ կը դասադասութեամբ ոչ մէկ յան-
 ցած անհրաժեշտութեան մէջ բարեխառն համար. նորէն
 կրեմք. ոչ բարեգործական և ոչ կրօնական առեւանգ
 զնաւած է մեր դասադասութեանը: Մենք աղէկ
 գիտեմք որ մեր սիրելի Ազգին մէջ թէ յարգի ազգա-
 պետաց և թէ հասարակութեան մէջ անհամար ան-
 շիջելի կան որ առաջիկ կը յաւանդու աշխարհ բռնու-
 թեանը վրայ և կը դառնայ այս առիթով անգթութեա-
 նը վրայ: Մենք բնաւ մեր սիրելի Ազգէն դանդա-
 ւոր չունեմք: Մենք գիտեմք որ աս բռնութեան հեղե-
 նանք մէկ քանի օտար հազարէ շարժուած խռովա-
 ւոր անխելճ մարդիկ են, որ որբազան Պատրիարքին
 միտքը խելոյ գրաւեր են այս բռնութեան ընել ապու և
 բարեմիտ հասարակութեանը կը գրգռեն մեր վրայ
 անգիտակցաբար. անանկ մարդիկ որ քանի մը
 տարի առաջ ալ միտքով հասարակութեանը գրգռե-
 ցին յարգի Ազգապետներուն դէմ դանդաւատ ընելու
 Բարձրագոյն գրանք: և Ազգին բարձր անունը կոտոր-
 ւելու վտանգին մէջ գրին օտար ազգաց առջեւ
 Մենք աս ալ գիտեմք աղէկ կը ծանուցանեմք մեզնի
 արժանապատուութեանը որ այս փոթորիկը արեւե-
 լեան քաղցրասիւք հազմէն շնչուած չէ. Հայոց աշ-
 քը ինքիւրմէն ստիպուածացէ իր խաղաղասէր համ-
 բաւը վտանգի մէջ գնել այս բռնութեան ընելով. այլ
 արեւմտեան դաւաճաշունչ հազմէն կը շարժի կոր. **Ե՛ր**
 ներկայ դարու մէջ անգամ մըն ալ փշելով Ազգը ե-
 կուքի պառակտեց: Մեր աղաչանքը մեր աստուծո-
 ծասիրութեանը այս է, որ մեր խաղաղասէր բնա-
 լորութեամբը և Աստուածային բնաւորութեամբը
 թող չտաք օր մեր խոնարհ Ազգայինքը մէկ քանի

մարդոց անխոհեմ ամբարտաւանութեանը և ծուռ
դատողութեանը զոհ ըլլան . և աղէկ ճանչնաք ու
որոշէք Ազգին բարեկամները ու թշնամիները :

Մնամք ձերդ մարդասիրութեան կարօտեալ աղօ-
թող ծառայք :

Հալածեալ քրիստոնեայք :

Պոլիս . 1846 Յունվար 31

Այս գրովս՝ ինչպէս որ կը հասկըց-
վի իրենց համար գաւառատան և ար-
դարութիւն պահանջելով՝ իմացընել
կ'ուզեն որ մինչեւ հիմա իրենց գէմ
եղածը անիրաւութիւն է :

Իրենց գէմ բան եղած չըլլալը աս-
կէց առաջ ելած յայտարարութեանը
մէջ իմացուցինք . և որովհետեւ անի-
կայ անոնց ձեռքը չի հասած անոնք ա-
ճապարեւր այս բողոքս ըրեր են . ուստի
իրենց ըսածին մէկ մասին պատասխանը
մեր առաջին յայտարարութեանը մէջ
կը գտնեն . ուրիշ պէտք եղածները այս
տեղս կը դնեմք . բայց առաջկուց այս
ծանուցանեմք , որ քանի մը անձնական
և մասնաւոր քաներ գրած են իրենց
բողոքոյն մէջ . որպէս թէ սրբազան
Պատրիարքը քանի մը խռովասէր և ան-
խիղճ անձինքներէ գրգռելով իրենք էր
հալածէ եղեր . այս մարդիկներս օտար

հովերէ շարժըված են եղեր. առաջկուց ալ ազգին մէջ խռովութիւն հաներ են և այլն :

Ասանկ ամբաստանութեանց վրայ բան խօսելու չեմք պարտաւորիր . քան զի մեր միտքը սրբազան Պատրիարքին ասոնց վրայօք բռնած եղանակը և կերպը ինչ ըլլալը հասկըցընել է . այս և այն մարդիկ խռովասէր են կամ խաղաղասէր, անիկայ քննելը մեր նպատակէն դուրս է . և ուղէինք ալ նէ չէինք կրնար այն մասնաւորաց վրայ բան խօսիլ . որովհետեւ անոնց ո՛վ ըլլալնին չեմք գիտեր : Աշան մը ցրցուցեր են, թէ սրբազան Պատրիարքը գրգռող մարդիկն են ասոնք . բայց այս նշանով անհնարին է մարդ գուշակել . որովհետեւ սրբազան Պատրիարքը այս բանս ընելու գրգռող չի կայ . ինքը իրեն պարտականութիւն կը կատարէ կոր ժողովուրդը պահպանելով օտարաձայն պէսպէս վարդապետութիւններէն . գանք ուրիշ խօսքերնուն :

Այլսեն . “ () ր քան զօր մեր վրայ եղած անիրաւ բռնութիւնը կը տասաւ ” կանայ ” : Այլ պատասխանեմ . այդ օր քան զօր սաստկանալը մենք չեմք գի-

տեր . քանզի սկիզբէն սրբազան Պատ-
րիարքը ինչ եղանակ բռնած էր հաւա-
տացեալ ժողովուրդը օտար վարդապե-
տութենէն զգուշացրնելու նէ՝ նոյնը
պահեց անփոփոխ . և մինչեւ հիմա
նոյնն է . ոչ եվելցուց և ոչ պակսե-
ցուց : Այս եղանակիս անունը բռ-
նութիւն դնողներուն հարկ է ասանկ
խօսքերով բողոք ընելէն առաջ՝ բռ-
նութի բառին նշանակութիւն սորվիլ :

Բռնութիւն կ'ըսվի այն գործոյն
որ մէկ մարդու մը ազատութեան դէմ
է : « Սեր վրայ բռնութիւնը կը տաստ-
» կանայ » ըսող մարդոցը ազատութեւր
ոչ դպչող կայ և ոչ դպչելու միտք ու-
նեցող կայ . ինչպէս որ մէկ մարդ մը
սուտ խօսի , և ես այն մարդուն համար
ուրիշ մարդոց իմացընեմ որ այն ինչ
մարդ ստախօս է , անոր խօսքին չի հա-
ւատան , ստախօսին վրայ բռնութիւն
ըրած չեմ ըլլար՝ անիկայ միշտ ազատ է
ուզածին չափ սուտ խօսելու . բայց ինքն
ալ ուրիշին կամացը վրայ բռնութիւն
չի կրնար բանեցընել . ուրիշներն ալ
ազատ են անոր ըսածք իրաւի տեղ ըն-
դունելու , կամ իբրեւ սուտ հերքե-
լու : Այլ երբ որ այն մարդուն ստախօս

ըլլալը օրէ օր համբաւելով՝ իրեն խօս-
 քը ճշմարիտ սեպողներուն համրանքը
 օրէ օր պակսին, իրեն խօսքը մօտիկ ը-
 նողները օրէ օր անկէ երես գարձընեն
 նէ, իրաւունք չունենար այն ստախօ-
 սը բողոքելու, թէ « օր քան զօր մեր
 » վրայ եղած բռնութիւնը կը սաստկա-
 » նայ » : Սրբազան Պատրիարքին ըրածն
 ալ՝ որ ասոնք բռնութիւն կը կարծեն,
 ասոր պէս է. հասարակութեան կը ծա-
 նուցանէ որ այս նորաղանդները որ նր
 գիրքէն զատ մեզի հաւատոյ կանոն
 չեմք ճանչնար կ'ըսեն, սուտ վարդա-
 պետութիւններ ունին. դաւանութիւնն
 Քրիստոսական ընդհանուր եկեղեցւոյ
 ունեցած հաւատքին դէմ է. և պար-
 զամիտները և տգէտները ասոնց վար-
 դապետութեանը ականջ գնելով կը
 խաբւին. կը մոլորին և հոգինին կոր-
 սրվելու վտանգի մէջ կ'իյնայ. հաւա-
 տնացեալ ժողովուրդը ասիկայ լսելով՝
 իրեն ազատ կամօքը ասոնց հետ տե-
 սութիւն չըներ. առուտուր չըներ.
 մէկ տեղ չի բնակիր. և այս ալ սրբազան
 Յովհաննէս աւետարանչին պատուի-
 րանին կատարումն է. որ կ'ըսէ, թէ որ
 մէկը ձեզի գայ ու այս վարդապետու

Թիւնս չընդունի, անիկայ տուն մի առնէք. և անոր բարեւ անգամ մի տաք. և ո՛վ որ անոր բարեւ տալու ըլլայ նէ՝ անոր չարութեան գործքերուն հաղորդ կ'ըլլայ (Բ. Յով. Թ. 10) : Իսկ ընողներուն ազատութիւնը ասով ամենեւին չի վնասվիր. ուղած տեղերնին կրնան երթալ. իրենց հաւնած հաւատքնին կրնան բռնել. իրարմէ զատող չի կայ. իրարու հետ կրնան տեսութիւն և ընտանութիւն ընել. և այլն :

Կ'ըսեն որ, « Յանցանքնիս ալ մէկ » քանի շահախնդիր մարդոց մտքին մէջէն 'ի զառ վճռուած չէ՛, ո՛չ կրօնական » և ո՛չ քաղաքական աստեանով » : Եւսոր պատասխան տալու տեղը մենք ալ կը հարցընեմք. ասոնց յանցաւոր ըլլալէն որի ի՛նչ շահ կ'ըլլայ, և անմեղունին որի վնաս կը բերէ. արդեօք կրնա՞յ ըլլալ որ մէկը յանցաւոր ըլլայ նէ մէկ ուրիշի մը շահ ծագի. կամ մէկը անմեղ ըլլայ նէ՝ ուրիշ մը անոր անմեղութեամբը վնասվի : Կան անանկ դիպուածներ. բայց կարծեմ թէ այս խօսքս գրողներուն դիտաւորութիւնը անոնց վրայ չէ՛. զորօրինակ. մէկ մարդ մը շատ ըստակ վաստրկելու պաշտօնի մը վրայ

և յանցանքնիս ալ մէկ քանի շահախնդիր մարդոց մտքին մէջէն 'ի զատ վճռուած չէ, ոչ կրօնական և ոչ քաղաքական ատեանով: Ուստի կրկին կը պարտաւորիմք ձեր բարեպաշտութեանը բողոքել և պարզապէս կը ծանուցանեմք ձեզի որ մենք տասնեւիններորդ Դարուն մէջ կը դատապարտուիմք ոչ մէկ յանցանքով մը՝ այլ միայն տեառն մերոյ Զնի Քնի ցրցուցած անմոլար ճամբուն մէջ քալելնու համար: Նորէն կ'ըսեմք, ոչ քաղաքական և ոչ կրօնական ատեանը վճռուած է մեր դատապարտութիւնը: Մենք աղէկ գիտեմք որ մեր սիրելի Ազգին մէջ թէ յարգի ազգապետաց և թէ հասարակութեան մէջ անհամար անձինք կան՝ որ սաստիկ կը ցաւին այս անիրաւ բռնութեանը վրայ և կը զզուին այս սոսկալի անգթութեանը վրայ: Մենք բնաւ մեր սիրելի Ազգէն գանգատ մը չունիմք: Մենք գիտեմք՝ որ աս բանեքուն հեղինակը մէկ քանի օտար հողմերէ շարժուած խռովասէր անխիղճ մարդիկ են, որ սրբազան Պատրիարքին միտքը իրենց գրաւեր են այս բաներս ընել տալու և բարեմիտ հասարակութիւնը կը գրգռեն մեր վրայ նախնայական յարուցանելու: անանկ մարդիկ՝ որ քանի մը պարի առաջ ալ միամիտ հասարակութիւնը գրգռեցին յարգի Ազգապետներուն դէմ՝ գանգատ ընելու Բարձրագոյն դրանք: և Ազգին բարի անունը կոտորուելու փռանգին մէջ դրին օտար ազգաց առջեւ: Մենք աս ալ գիտնալով աղէկ կը ծանուցանեմք ձեր արժանապատուութեանը՝ որ այս փոթորիկը արեւելեան քաղցրասիւք հողմէն շնչուած չէ. Հայոց ազգը ինքիւրմէն ստիպուած չէ իր խաղաղասէր համբաւը վտանգի մէջ դնել այս բաները ընելով. այլ արեւմտեան դառնաշունչ հողմէն կը շարժի կոր. քրնեակայ դարու մէջ անգամ մըն ալ փչելով Ազգը երկուքի պառակտեց: Մեր աղաչանքը ձեր աստուածասիրութեանը այս է, որ ձեր խաղաղասէր բնաւորութեամբը և Աստուածային բնաւորութեամբը թող չտաք որ ձեր խոնարհ Ազգայինքը մէկ քանի

մարդոց անխոհեմ ամբարտաւանութեանը և ծուռ դատողութեանը զոհ ըլլան . և աղէկ ճանչնաք ու որոշէք Ազգին բարեկամները ու թշնամիները :

Միամբ ձերդ մարդասիրութեան կարօտեալ աղօթող ծառայք՝

Հալածեալ քրիստոնեայքս :

Պօլիս . 1846 Յունվար 31

Այս գրովս՝ ինչպէս որ կը հասկըց-վի իրենց համար դատաստան և արդարութիւն պահանջելով՝ իմացընել կ'ուզեն որ մինչեւ հիմա իրենց դէմ եղածը անիրաւութիւն է :

Իրենց գէմ բան եղած չըլլալը աւելց առաջ ելած յայտարարութեանը մէջ իմացուցինք . և որովհետեւ անիկայ անոնց ձեռքը չի հասած անոնք աւ ճապարեր այս բողոքս ըրեր են . ուստի իրենց ըսածին մէկ մասին պատասխանը մեր առաջին յայտարարութեանը մէջ կը գտնեն . ուրիշ պէտք եղածները այս տեղս կը դնեմք . բայց առաջկուց այս ծանուցանեմք , որ քանի մը անձնական և մասնաւոր քաներ գրած են իրենց բողոքոյն մէջ . որպէս թէ սրբազան Պատրիարքը քանի մը խռովասէր և անխիղճ անձինքներէ գրգռելով իրենք կը հալածէ եղեր . այս մարդիկներս օտար

հովերէ շարժըված են եղեր. առաջկուց
ալ ազգին մէջ խռովութիւն հաներ են
և այլն :

Եւանկ ամբաստանութեանց վրայ
բան խօսելու չեմք պարտաւորիր . քան
զի մեր միտքը սրբազան Պատրիարքին
ասոնց վրայօք բռնած եղանակը և կեր
պը ինչ ըլլալը հասկըցընել է . այս և
այն մարդիկ խռովասէր են կամ խաղա
ղասէր , անիկայ քննելը մեր նպատակէն
դուրս է . և ուզէինք ալ նէ չէինք կրն
նար այն մասնաւորաց վրայ բան խօ
սիլ . որովհետեւ անոնց իմ ըլլալին
չեմք գիտեր : Նշան մը ցըցուցեր են ,
թէ սրբազան Պատրիարքը գրգռող
մարդիկն են ատոնք . բայց այս նշանով
անհնարին է մարդ գուշակել . որովհե
տեւ սրբազան Պատրիարքը այս բանս
ընելու գրգռող չի կայ . ինքը իրեն
պարտականութիւն կը կատարէ կոր ժո
ղովուրդը պահպանելով օտարաձայն
պէսպէս վարդապետութիւններէն . գանք
ուրիշ խօսքերնուն :

Կ'ըսեն . “ () ր քան զօր մեր վրայ ե
րդած անիրաւ բռնութիւնը կը սասա
րկանայ ” : Կը պատասխանեմ . այդ օր
քան զօր սաստկանալը մենք չեմք գի

տեր . քանզի սկիզբէն սրբազան Պատ-
րիարքը ինչ եղանակ բռնած էր հաւա-
տացեալ ժողովուրդը օտար վարդապե-
տութենէն զգուշացրնելու նէ՝ նոյնը
պահեց անփոփոխ . և մինչեւ հիմա
նոյնն է . ոչ եվելցուց և ոչ պակսե-
ցուց : Այս եղանակիս անունը բռու-
նութիւն դնողներուն հարկ է ասանկ
խօսքերով բողոք ընելէն առաջ՝ բռու-
նութի բառին նշանակութիւն սորվիլ :

Բռնութիւն կ'ըսվի այն գործոյն՝
որ մէկ մարդու մը ազատութեան դէմ
է : « Ս'եր վրայ բռնութիւնը կը տաստ-
» կանայ » ըսող մարդոցը ազատութեւն
ոչ դպչող կայ և ոչ դպչելու միտք ու-
նեցող կայ . ինչպէս որ մէկ մարդ մը
սուտ խօսի , և ես այն մարդուն համար
ուրիշ մարդոց իմացընեմ որ այն ինչ
մարդ ստախօս է , անոր խօսքին չի հա-
ւատան , ստախօսին վրայ բռնութիւն
ըրած չեմ ըլլար՝ անիկայ միշտ ազատ է
ուղածին չափ սուտ խօսելու . բայց ինքն
ալ ուրիշին կամացը վրայ բռնութիւն
չի կրնար բանեցընել . ուրիշներն ալ
ազատ են անոր ըսածք իրաւի տեղ ըն-
դունելու , կամ իբրեւ սուտ հերքե-
լու : Այլ երբ որ այն մարդուն ստախօս

ըլլալը օրէ օր համբաւելով՝ իրեն խօս-
 քը ճշմարիտ սեպողներուն համբանքը
 օրէ օր պակսին, իրեն խօսքը մօտիկ ը-
 նողները օրէ օր անկէ երեսս գարծլնեն
 նէ, իրաւունք չունենար այն ստախօ-
 սը բողոքելու, թէ « օր քան զօր մեր
 ո՞վքայ եղած բռնութիւնը կը սաստկաւ
 ո՞նայ » : Սրբազան Պատրիարքին ըրածն
 ալ՝ որ ասոնք բռնութիւն կը կարծեն,
 ասոր պէս է. հասարակութեան կը ծա-
 նուցանէ որ այս նորաղանդները որ նբ
 գիրքէն զատ մեզի հաւատոյ կանոն
 չեմք ճանչնար կ'ըսեն, սուտ վարդա-
 պետութիւններ ունին. դաւանութիւն
 Քրիստոսական ընդհանուր եկեղեցւոյ
 ունեցած հաւատքին դէմ է. և պար-
 զամիտները և տգէտները ասոնց վար-
 դապետութեանը ականջ գնելով կը
 խաբւին. կը մոլորին և հոգինին կոր-
 սրվելու վտանգի մէջ կ'իյնայ. հաւա-
 տացեալ ժողովուրդը ասիկայ լսելով՝
 իրեն ազատ կամօքը ասոնց հետ տե-
 սութիւն չընէր. առուտուր չընէր.
 մէկ տեղ չի բնակիր. և այս ալ սրբազան
 Յովհաննէս աւետարանչին պատուի-
 րանին կատարումն է. որ կ'ըսէ, թէ որ
 մէկը ձեզի գայ ու այս վարդապետու

Թիւնս չընդունի, անիկայ տուն մի առնէք. և անոր բարեւ անգամ մի տաք. և ո՛վ որ անոր բարեւ տալու ըլլայ նէ՝ անոր չարութեան գործքերուն հաղորդ կ'ըլլայ (Բ. Յով. Թ. 10) : Իսկ բողոք ընողներուն ազատութիւնը ասով ամենեւին չի վնասվիր. ուղած տեղերնին կրնան երթալ. իրենց հաւնած հաւատքնին կրնան բռնել. իրարմէ զատող չի կայ. իրարու հետ կրնան տեսութիւն և ընտանութիւն ընել. և այլն :

Կ'ըսեն որ, “ (Յանցանքնիս ալ մէկ ” քանի շահախնդիր մարդոց մօքին մէկ ” ջէն ’ի զառ վճռուած չէ՝, ո՛չ կրօնական ” և ո՛չ քաղաքական ատեանով ” : Եւսոր պատասխան տալու տեղը մենք ալ կը հարցընեմք. ասոնց յանցաւոր ըլլալէն որի ինչ շահ կ'ըլլայ, և անմեղունին որի վնաս կը բերէ. արդեօք կրնայ ըլլալ որ մէկը յանցաւոր ըլլայ նէ մէկ ուրիշի մը շահ ծագի. կամ մէկը անմեղ ըլլայ նէ՝ ուրիշ մը անոր անմեղութեամբը վնասվի : Կան անանկ դիպուածներ. բայց կարծեմ թէ այս իօնքս գրողներուն գիտաւորութիւնը անոնց վրայ չէ. զորօրինակ. մէկ մարդ մը շատ քիտակ վաստրկելու պաշտօնի մը վրայ

կը գտնուվի . ուրիշ մը նոյն պաշտօնին աչք ունենալով անոր վրայ յանցանք մը կը ձգէ , զըպարտութիւն մը կ'ընէ , որ այն պաշտօնէն այն մարդը ձրգվի , և ինքը անոր տեղը անցնի : Բողոքողները իրենք ալ գիտեն որ ասանկ շահաւոր բան մը չի կայ իրենց ձեռքը՝ որ ուրիշները անոր աչք զարնելու համար իրենց վրայ յանցանք ձրգեն : Եւ որ չըլլայ նէ՝ չգիտեմք ինչ շահախնդիր մարդու միտք կրնայ մտնել ասոր մէջ : Բռնըվողներուն ունեցածը առնել և անոր համար ամբաստանութի ընողին տալ չկայ . որ ասոնց վրայ յանցանք դնողը այս երեսէն մէկ շահ մը գտնելու աւ կրնկալութիւն ունենայ : Թէ որ այն բողոքման գիրը գրողը այդ խօսքը մը տածմամբ գրած է նէ՝ կ'ուզէինք իմանալ թէ ինչ շահ է բսածը :

Ինչ և իցէ կ'ըսեն որ՝ յանցանքնիս ասոնց մտքին մէջէն 'ի զատ վճռուած չէ : Եւ ասով կրօնական և քաղաքական ատեան կ'ուզեն : Հիմա աշխարհքի մէջ տեսանելի եկեղեցին կը սխալի ըսելը իրենց մոլորութեանը հիմն բռնող՝ և Քրիստոսական ընդհանուր եկեղեցւոյ դաւանութենէն զատվիլը ի

րենց բնաւ խիղճ չընող մարդիկը կրօնական ատեան կ'ուղեն նէ մտքերնին ի՞նչ է : Կրօնական ապեան ըսելն ու եկեղեցական ժողովք քսելը արդեօք մէկ նշանակութիւն ունին ասոնց մտքին մէջը , թէ այլ և այլ նշանակութիւն ունին : Թէ որ այս երկուքս այլ և այլ նշանակութիւն ունին նէ՝ կրօնական ապեան ըսածնին նոր բան պիտի ըլլայ . և եկեղեցին նոր բան չընդունիր : Թէ որ եկեղեցական ժողովք ըսել է նէ՝ ասոնց ազանդը նոր հնարված ազանդ մը չէ , որ նոր ժողովք և նոր քննութիւն ըլլալու կարօտ ըլլըվի : Իսենք թէ հիմա մէկը ելլէ և Ղրիոսի մոլար վարդապետութիւնը քարոզէ , այն մարդուն համար նորէն ժողովք ընել պէտք է միայն Բաւական չըլլար մի անոր վարդապետութեան մոլորութիւնը դատելու համար Նիկիոյ ժողովոյն դատաստանը , որ թէպէտ ասկէց 1520 տարի առաջ եղած է , բայց ճիշդ այն մարդուն դէմ է . քանզի քննըվելիքը և դատապարտըվելիքը այս կամ այն մարդը չէ , և նոր ըրած վարդապետութիւնն է :

Ուստի հիմա մենք ալ ասոնց համար եղած կրօնական ապեանները կամ եկեղեցա-

կան ժողովքները նշանակեմք, որ ա-
սոնք հոն դատված ու գատապարտը
ված են :

Քեի Լստուծոյ տեառն մերոյ ծնող
սուրբ կոյս Սարիամին Լստուածածին
չըսելնուն համար յեստոր հերետի-
կոսին հետ դատված և գատապարտը
ված են Լիփեսոսի ժողովքին մէջ՝ Քը-
րիստոսի 431 թուին . և ժողովոյն խօս-
քնն է այս . « Լթէ որ ոչ խոստովա-
նեսցի եթէ Լստուած է ըստ ճշմար-
տութեան Լմմանուէլ, և վասն այ-
նորիկ Լստուածածին զսուրբ կոյսն
ործնեալ ըստ մարմնոյ զմարմնացել Լա-
որնն ան, նզովեալ եղեցի » (Լի-րդե
պարապմանց . Լիլ . 477) : Լսնոյն ժողո-
վոյն վճիռը հաստատեց սուրբն Սահակ
պարթեւ յամի տեառն 435, Լստիշաս-
քաղաքը ազգային ժողովով : Ուստի
սուրբ Սարիամ կուսին Լստուածածին
չըսողը՝ արդեօք քինչ մտքով չըսեր, կամ
չըսելու իրաւունք մը ունի մի ըսելով
նորէն կրօնական ապեան յօրինելու և հար-
ցափորձ ընելու կարօտութիւնն չիկայ .
մէկ մարդ մը սուրբ կուսին Սարիա-
մայ Լստուածածին անունը տալ չու-
զէնէ նզովեալ է առաջ ալ՝ հիմա ալ
և մինչեւ աշխարհքիս վերջն ալ :

Եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդները
 և արարողութիւնները կ'անարգեն . Քրիստոսի
 սուրբ Խաչը և սրբոց պատկերները հեթանոսացկուութեան կարգը
 դնելով եկեղեցին կռապաշտութե մէջ
 ինկած է կ'ըսեն . և ասոր համար Պօղիկեան
 ըսված ազանդաւորներուն պէս են . որ Եբրսէս Գ . Հայոց կաթողիկոսին
 ատենը՝ Քրիստոսի 655 թուին՝ Հայաստան երեւան ելլալով, կաթողիկոսը
 իրեն պարտականութեանը համեմատ շատ խրատներ տուաւ անոնց .
 և երբ որ անուղղելի մնացին, քաղաքական իշխաններուն
 իմացուց, որ Հայաստանէն հալածեցին . Վաթսուն
 տարի մը ետքը՝ Քրիստոսի 717 թուին վերստին
 Հայաստան երեւեցան . և Յովհան Գ . իմաստասէր հայրապետը՝
 որ ( )ձնեցի անունով կը ճանչցըվի, Դուին քաղաքը
 ժողովք ընելով Քնի 719 թուին քրննեց անոնց
 վարդապետուիր և նզովեց . և նոյն ժողովքին երեսուն
 երկու երօրդ կանոնին մէջ պատուիրեց ինչ որ հիմա
 սրբազան Պատրիարքն ալ ժողովուրդին կը պատուիրէ .
 Դունոյ ժողովքին խօսքն է այս .
 “ Ոչ է պարտ ՚ի չարազանդ մըծղնէիցն

Դ ԿՈՒՆԻՍՏԱՆԻ ՊՈԼԻՏԻԿԱՆԵՐ , ՕԹԵԼ
 Դ ՈՒՄԵՐ , (ԸՍԵԼ Է ԿՈՒՆԵՐՆԻՆ ՆՐԱ
 Դ ՄԻԼ) Ե ԿԱՄԺ ԵԱՐԵԼ Ե ԽՕՍԱԿԻԿ ԸԷ
 Դ ՆԵԼ , Ե ԵՐԹԵԼԵԿՈՒԹԻՒՆՍ ԱՈՆԵԼ .
 Դ ԱՅԼ ԱՄԵՆԵԼԻՆ ՀԵՌԱՆԿԱԼ 'Ի ՆՈԿԱՆԷ ,
 Դ ԳԱՐԶԵԼ Ե ԱՄԵԼ ԳՆՈՍԱ , ԳԻ ՈՐԴԻՔ ՍԱ
 Դ ՄԱՆԱՅԻ ԵՆ Ե ԸՈՒՄԿԻՔ ԵԱԼԻՄԵՆԱԿԱՆ
 Դ ՀՐՈՅՆ , Ե ՕՄԱՐԱԳԵԱԼ ԵՆ 'Ի ՍԻՐՈՅ ԿԱ
 Դ ՄԱԳ ԱՐԱՐԶԻՆ . ԵԹԷ ՈՔ ԻԳԷ՝ ՈՐ ԵԱ
 Դ ՐԵԱԳԻ 'Ի ՆՈՍԱ , Ե 'Ի ՍԻՐԵԼՈՒԹԻՒՆ
 Դ Ե 'Ի ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵԱԳԷ , ԱԿԱՐՄ
 Դ Է ՂԱՅՆԱԿԻՍԻԱՆ ԽՈՂՈՒՄԿԵԼ , Ե ԾԱՆՐ
 Դ ԱԿԱՄՈՒՀԱՍ 'Ի ՎԵՐԱՅ ԱԾԵԼ , ՄԻՆԶԵԼ
 Դ ՂԳԱՍՄԱՍԳԻՆ Ե ԱՈՒՈՂՋԱՍԳԻՆ 'Ի ՀԱ
 Դ ԼԱՄՍ . ԱԿԱ ԵԹԷ ԴԱՐՃԵԱԼ ՎԵՐՐԱ
 Դ ՄԻՆ 'Ի ՆՄԻՆ ԳՄՈՅԻՆ , ՂԱՅՆԱԿԻՍԻԱՆ ՀՐ
 Դ ՐԱՄԱՅԵՄՔ ԱՄԵՆԵԼԻՆ ՀԱՄԱՆԵԼ Ե ԱՐ
 Դ ՄԱՔՍ ԸՆԿԵՆՈՒԼ ԻՐՐԵԼ ԳԺԱՆՄԱԽՄ
 Դ ԵԱՆԴԱՄՈԳ ԵԿԵՂԵԳԼՈՅ 'ՔՐԻՍՏՈՍԻ .
 Դ ԳԻ ՄԻ ԱՐՄԱՄ ՂԱՈՆՈՒԹԵԱՆ 'Ի ՎԵՐԵ
 Դ ՐԵԼԵԱԼ ՆԵՂԻԳԷ Ե ՆՈՎԱԼ ԲԱՂՈՒՄՔ
 Դ ԱՂԾԻԳԻՆ Դ (ԼԵՐ . ԺԲ . 15 .) : (ՈՒՄՆՆ . ԼԲ .
 ԺԱՔԷՆԱԳՐՈՒՄԻՆԻ . (ՅՈՎԷ . ԻՄԱՍ . ԼՂԼ . 74) :
 ԽՈՂԱՆԻԼ Ե ԾԱՆՐ ԱԿԱՄՈՒՀԱՍ 'Ի ՎԵՐԱՅ ԱԾԵԼ
 ԸՍԱԾՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹԻՒՆ ՀԻ
 ՆՇԱՆԱԿԵՐ . ԵԿԵՂԵԳԱԿԱՆ ԱԿԱՄԻԺ ԸՍԵԼ
 Է . ՈՐ Է ԱԿԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՔԵՐ .

ինչպէս որ հին կանոնները կ'իմացու-
նեն . և յայտնի է ասիկայ մէկ մը՝ որ
այս պատիժներուն ամենէն ծանր և
վերջին կը դնէ եկեղեցիէն բոլորովին
կտրել նետելը . և մէկ մըն ալ՝ որ եկե-
ղեցիէն դուրս դանըվող աղանդաւո-
րին համար պատուհասի խօսք չկայ ,
միայն եկեղեցւոյ մէջ գտնուելով ա-
նոնցմէ ալ չի զատվողներուն համար է .
սրբազան Պատրիարքն ալ ասկէց աւելի
բան ըրած և ընելիք չունի : Ատենէ
մը ետքը նորէն երեւեցան Հայաստա-
նի մէջ , որ մկրտութիւնը և պատարա-
գը և մեռոնը չէին ընդուներ . և սբ
խաչը կ'անարգէին . Քրիստոսի 847 թը-
ւին՝ (Յովհաննէս Լ) . Սլայեցի կաթու-
ղիկոսը ասոնց վրայ աղէկ քննութիւն
ընելէն ետքը նշուեց :

Հարիւր տարի ետքը՝ Անանիա կա-
թուղիկոսին օրը նորէն երեւեցան . և
ասոնց դէմ՝ Անանիա նարեկացին՝ և
Վրթանէս քերթողը զատ զատ ճա-
ռեր գրեցին , և սուրբ Վրիգոր նա-
րեկացին ալ իրեն աղօթագրքին մէջ
եկեղեցւոյ և սրբալոյս միւռոնի և ժա-
մահարին ճառերը գրեց : (Յիսուն վաթ-
սուն տարի մըն ալ ետքը Սարգիս կա-

Թուղիկոսին օրը միջապետաց կողմերը
 երեւեցան . և ասոնց դէմ Հարք գա-
 ւառը ժողովք եղաւ , Քնի 1051 Թուին .
 և դատապարտեցան : Այս մոլորութի-
 ներուս ամէնուն ալ հեղինակը օտար
 ազգէ են . քանզի Սանիքեցւոց աղան-
 դոյն փոփոխութիւններն են . և Սանի՝ պար-
 սից երկրէն էր : Ասոնց մոլորութեան
 մէկ մասը Յունաց մէջ ալ մտաւ . և
 քանի մը կայսերք ալ այս մոլորութեւս
 հետեւեցան . պատկերները կը կոտոր-
 տէին խաչերը կամ կը կոտորտէին կամ
 կը հալեցընէին : Կրօնաւորները վան-
 քերէն դուրս հանելով կը բռնադա-
 տէին որ կամ զինուոր ըլլան կամ ար-
 ուեստաւոր . սրբոց մասունքը կրակը
 կը նետէին , և այլն : Ասոնց դէմ ալ կրօնա-
 կան ապիւն եղաւ Նիկիոյ Բ . ժողովքը ,
 Քրիստոսի 787 Թուին . քանի մը եպիս-
 կոպոս ալ մեր ազգէն գտնուեցով , մո-
 լորութիւններն քննեցին և դատապար-
 տեցին : Այսքան կրօնական ապիւններով ե-
 ղած քննութիւններէն և դատապար-
 տութիւններէն ետքը ասոնց ուզած
 դատաստանը ինչ է : Թէ որ կ'ըսեն
 որ մենք ոչ նեստորական եմք , ոչ պո-
 ղիկեան , ոչ Թոնդրակեցի , և ոչ պատ-

կերամարտ, ուստի այդ նշովքները մեզի
չեն վերաբերիր. պատասխան կուտամ
թէ ասոնք նեստորական կամ պօղիկեան
կամ թոնդրակեցի ըսվելնուն համար
չի դատապարտեցան, այլ ունեցած մո-
լորութիւններնուն համար. քանզի լոկ
անունը մարդը դատապարտելի չըներ :

Կ'ըսեն որ՝ « տասնեւիններորդ դա-
րուն մէջ կը դատապարտուիմք » : Եւ
մեք կ'ըսեմք թէ՝ դարուն տասնեւին
ներորդ կամ քսաներորդ ըլլալը դա-
տապարտելի մոլորութիւն ճշմարտութի
չըներ : Այն վարդապետութիւնն որ
հինգերորդ և ութերորդ և իններորդ
և այլն դարերուն մէջ դատապարտելի
էրնէ ամէն դարու մէջն ալ դատա-
պարտելի է : Այլ իրենք քանիւերորդ
դարուն մէջն են որ բոլոր քրիստոնէից
եկեղեցիները կռապաշտութեան մէջ
ինկան ըսելով կը դատապարտեն : Քա-
նի երորդ դարուն մէջն են որ եկեղեց-
ւոյ հայրապետներուն վրայ տեսակ տե-
սակ անհիմն զրպարտութիւններ հանելով
կը դատապարտեն : Արդեօք տասն և
իններորդ դարը ատոնց անանկ արտա-
նութիւն մը կուտայ մի որ ուզած մար-
դերնին դատապարտեն, և իրենք ազաւ

մնան հինգերորդ դարէն 'ի վեր կրօնական ատեանով և վճիռով իրենց տրու վաճ դատապարտութիւնն : Սենք աստուածային ճշմարտութիւնը ժամանակի կապել չեմք գիտեր . Քրիստոս չոսալ թէ՛ մէկը եկեղեցիին չի լսէ նե՛ մինչեւ տասն և իններորդ դարը հեթանոսի և մաքսաւորի պէս սեպվի , անկէց ետքը ուղղափառ քրիստոնէի կարգը անցնի : Եւ առանց ժամանակի որոշում տալու՝ եղիցի Ռիլիքիւն զԵկեղեցիս և զԿաթաւոր ըսաւ (Սափի . Ժը . 17) : Գիտե՞ս թէ որբազան առաքեալն ալ այդպիսի անմիտ զրուցվածքները գուշակելով ըզգուշացուցեր է հաւատացեալները , որ կ'ըսէ . « Եւ ուրս խտրէք և զամիսս » և զժամանակս և զտարիս » (Գալ . դ . 10) : Եւ ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ նոյն սքըբազան առաքեալը . « Զիսուս Քրիստոս երեկ և այսօր , նոյն և յաւիտեանս : Զուսմունս պէսպէս և յօտարածայնս մի դանդաչէք » (Եբ . Ժգ . 8 . 9) : Թէ որ այդ բողոքոյ գիրը գրողները այնպէս կարծեցին՝ որ հիմա քառնեփններորդ դարուն մէջն եմք , պէս պէս և օտարածայն ուսմունքներու մէջ դանդաչելու ազատութիւն ունիմք ,

մեզի դատապարտութի չըլլար, խաբւած են. պատճառն որ՝ «Յս՝ Քս երեկ » և այսօր, նոյն և յաւիտեանս ». ժաւանակով փոխվելիք չունի. և հոգեւոր իշխանութիւնն ալ՝ որ Քրիստոս հաստատած է՝ Քրիստոսի պէս անփոփոխելի է. քանզի այն եկեղեցին՝ որուն մէջ Քրիստոս հաւատացելոց շինուե՛ համար առաքեալ, մարգարէ, աւետարանիչ, հովիւ և վարդապետներ դրաւ (Լ. Գ. 11), դժոխքին դռներէն անգամ չի պիտի յաղթըվի. թող թէ տասնւիններորդ դարէն. որ ինքնին բան մը չէ՛, միայն ժամանակի չափ մըն է :

Դատապարտըվելնուն պատճառն ալ իրենց խելքովը գտեր են. կ'ըսեն թէ՛ «Լը դատապարտըվիմք ոչ մէկ յան » ցանքով մը, այլ միայն տեառն մերոյ » Յիսուսի Քրիստոսի ցըցուցած ան » մոլար ճամբուն մէջ քալելնուս հա » մար » : Լը հարցընեմ ասոնց թէ Քրիստոս այդ անմոլար ճամբան ո՛ր տեղ ցըցուցեր է ատոնց. հաւատոյ մասին մէկ անմոլար ճամբոյ մը կայ՝ Քրիստոսի ընդհանուր եկեղեցին, ուրուն առաջնորդ տրված է Հոգին սբ՛

որ ամենայն ճշմարտութեամբ պիտի առաջնորդէ . (Յով . Ժզ . 13) . ասոնք այս ամենայն ճշմարտութեամբ սուրբ Հոգիէն առաջնորդւած եկեղեցին ձգելէն ետքը՝ ամէն մարդ ինքիր գլուխուն սուրբ գիրքը կարդալով, և միտքը հասկընալու համար իր խելքը իրեն առաջնորդ բռնելով, իրեն խելքին ցըցուցած ճամբան ինչպէս անմոլար կրնայ կոր ըսել, և ասով ինչպէս ինքըզինքը Հոգւով սրբով առաջնորդւած եկեղեցիին ճամբան երթալէն աւելի ապահով կը սեպէ : Տասն և իններորդ դարը մտքի լուսաւորութեան դար է . ասոնք այս կողմէն տասն և իններորդ դարու մարդիկ չեն նմանիր . որովհետեւ ասանկ յայտնի բաները չեն կրնար կոր որոշել, կը կարծեն որ՝ դարուն տասն և իններորդ ըլլալը՝ միայն իրենք անգատապարտ ընելու համար է . աստուածային և մարդկային գիտութեանց մէջ յառաջագոյն ըլլալու և ուղիղ տրամաբանելու համար չէ :

Ի՞նչպէս չեն տեսներ՝ որ այդ ճամբով հարկ կ'ըլլայ իրենց ամէն մէկուն ըսել, թէ Վրիստոսի օրէն մինչեւ հիմա բոլոր աշխարհք որքան քրիստոնեայ

կան նէ ամէնն ալ մոլորութեան ճամբան ինկած են . միայն իրենք են գտեր այն անմոլար ճամբան . և այն ալ ինչո՞վ . նոյն իսկ տեառն մերոյ վարդապետութիւն , որ ամէն քրիստոնեայք գիտեն և կը կարդան . բայց շիտակ հասկընալը միայն ասոնց տրված է եղեր . այն ալ ամէնուն մէկէն չէ . ամէն մէկուն զատ զատ . որովհետեւ մէկը մէկալին համաձայնելու պարտականութիւն չունին . անանկ որ՝ Քրիստոսի խօսքին մէջը՝ « Առ ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի ո հոգւոյ » և այլն (Յով . գ . 5) ջր-ը բառը մէկը իսկական ջր-ը կը կարծէ , մէկը շնորհք ըսել կը կարծէ . երկուքն ալ կ'ըսեն որ Քրիստոսի ցրցուցած անմոլար ճամբու մէջ կը քալեն : Ուստի այդ խօսքով այդ մարդիկը իրար խաբելու ալ կարողութիւն չունին . միայն իրենք զիրենք կը խաբեն . եկեղեցւոյն առաջնորդող սուրբ Հոգիէն զուրկ ըլլալուն համար Քրիստոսի ցրցուցած անմոլար ճամբան ալ չեն կրցած գտնելու :

Կ'ըսեն որ , « Սենք աղէկ գիտեմք » որ մեր սիրելի ազգին մէջ թէ՛ յարգի » ազգապետաց և թէ՛ հասարակութե » մէջ անհամար անձինք կան որ սաստիկ

“կը ցաւին այս անիրաւ բռնութեանը
 “վրայ . և կը զղուին այս սոսկալի ան-
 “գթութեանը վրայ” . Ճշմարիտով և
 սխալով խառն զրուցվածք մըն է այս ,
 և պարզել պէտք է : Յիրաւի չէ թէ մի-
 այն անհամար անձինք ազգին մէջէն ,
 այլ ազգը բոլոր կը ցաւի ասոնց վրայ .
 և ասոր նշանն է՝ որ ասոնց եկեղեցի-
 էն դուրս ըլլալնին հասարակութեան
 ծանուցում տրված օրը եկեղեցւոյ մէջ
 սեղանին վարագոյրը կը քաշվի , որ սը-
 գոյ և տրտմութեան նշան է . ինչպէս
 որ մեծ լյահոց ապաշխարութեան օրե-
 ըն ալ նոյն վարագոյրը քաշված մնալը
 ասոր համար է :

Իսկ ցաւելնին դուրսէն ասոնց վը-
 րայ եղած բռնութեանը և անգթու-
 թեանը վրայ չէ . քանզի անանկ բան
 չիկայ՝ որ անոր համար ցաւի . եկեղե-
 ցին մայր գթած իր մոլորեալ որդւոցը
 վրայ կը տրտմի . կ'արտասուէ , ինչպէս
 որ Քրիստոս ալ Նրուսաղէմ քաղաքին
 վրայ արտասուեց . և անոր ըսածին լսէս
 ինքն ալ իրմէ զատվող որդւոցը կ'ըսէ .
 “Քանիցս անգամ կամեցայ ժողովել
 “զմանկունս քո , զոր օրինակ ժողովէ
 “հաւ զձագս իւր ընդ թեւովք , և ոչ

« Կամեցարուք » (Ս. Գ. 37) : Բայց
 Թեւերն ալ բացած՝ նոյն զաւկըները
 իր գիրկը կը հրաւիրէ . գացողները սի-
 րով կ'ընդունի . և չի գացողներուն վը-
 րայ սիրտը շատ ցաւելուն համար իր
 գիրկը մնացողները կը խրատէ որ մոռ-
 րեալներուն հետ չի տեսնուիլին . չըլլայ
 որ անոնք ալ մոլորին . և իրեն վերստին
 ցաւ և կսկիծ պատճառեն :

Կ'ըսեն որ , « Լսյս բաներուն հեղի-
 » նակը մէկ բանի օտար հողմերէ շարժը
 » ված խռովասէր անխիղճ մարդիկ են .
 » որ սրբազան Պատրիարքին միտքը ի-
 » րենց գրաւեր են այս բաներս ընել տա-
 » լու . և բարեմիտ հասարակութիւր կը
 » գրգռեն մեր վըրայ աղմուկ յարուցա-
 » նելու » . քիչ մը ետքը կը բացատրեն
 Թէ այս օտար հովեր ըսածնին ինչ է .
 « Լը ծանուցանեմք ձեր արժանապատ-
 » ուութեւր կ'ըսեն , որ այս փոթորիկը
 » արեւելեան քաղցրասիւք հողմէն շըն-
 » չուած չէ . Հայոց ազգը ինքիրմէն
 » ստիպված չէ իր խաղաղասէր համ-
 » բաւը վտանգի մէջ դնել այս բա-
 » ներս ընելով . այլ արեւմտեան դառ-
 » նաշունչ հողմէն կը շարժի կոր , որ
 » ներկայ դարուս մէջ անգամ մըն

Դալ փչելով ազգը երկուքի պառակ-
 րտեց ։ Ասոր կը պատասխանեմ , թէ
 գուշակութիւնը ծուռ է . թէ որ ա-
 սոր անուընդ հով և փոթորիկ է դրեր
 նե՛՛ ատիկա իրեն մտածելու բանն է .
 բայց ասանկ հերետիկոսները՝ որ եկե-
 ղեցին չէ թէ երկուքի կամ երեքի կամ
 քառսունի կամ հազարի բաժանելու ,
 այլ բոլորովին ցրուելու կը նային , ա-
 մէն մէկ մարդ ինքիր գլխուն զատ հա-
 լատք հնարելու ճամբու մէջ ձգելով ,
 իրաւամբք բանադրված են ամէն ա-
 տեն Քրիստոսական ընդհանուր եկե-
 ղեցիէն . հիմա ալ անոնց հետեւող-
 ները ընդհանրապէս անընդունելի են
 բոլոր քրիստոնէից մէջ ։ (Յոյնք չեն ըն-
 դունիր և նշովքով կը մերժեն . Ռուսք
 չեն ընդունիր , և գիրքերնին Ռուսաց
 երկիրը չի ծախվիր . և դրսէն քարոզիչ
 չի կրնար մտնել Ռուսաստան այս ա-
 ղանդս քարոզելու՝ բայց եթէ ծպտեալ
 կերպարանօք (թէպտիլ) , և զինքը չի
 գիտցընելով ։ Անգղիացիները անգամ
 այս նորաղանդներուն Տիսէնդրը ա-
 նուն տալով՝ բուն անգղիական եկե-
 ղեցւոյ անդամ եղողներուն չնորհված
 քաղաքական արտօնութիւններէն զըր-

կած էին . միայն այս մէկ քանի տար-
 վանա մէջ Թոյլտուութիւն ըրին իրենց
 կրօնքին պաշտօնը համարձակ կապարե-
 լու : Եւրոպայի գրեթէ ամէն տէրութի,
 Թէ՛ հռոմէական և Թէ՛ բրթթէսթան,
 իրենց կրօնքէն դուրս կրօնք Թէ՛ քա-
 րողղներուն և Թէ՛ ընդունողներուն
 արգելք դրած են . որ չեն կրնար հա-
 մարձակ քարողել և իրենց կրօնքին
 մարդ դարձնել : Հատ տարի չըներ
 որ Հիւսթու երկիրը Նիլսօն անուն
 պատկերհան մը բրթթէսթանութիւնը
 ձգել և հռոմէական ըլլալուն համար
 Հիւսթու երկրէն աքսորեցին : Նոյն իսկ
 մէթօտիսդները երբ որ Սաիդի կղզին
 բաւական հեղինակութի ստացան նէ՝
 հռոմէական քարողիչները անկէց դուրս
 ընել տուին Թագաւորին , և օրէնք ալ
 դրին որ այն տեղի քրիստոնեայները
 ինչ գիրք պիտի կարդան նէ՝ առաջ այն
 տեղի մէթօտիսդ քարողիչին ցրցընեն
 և անկէց հրաւան առնեն , և այս պատ-
 ուերիս գէմ ընողին պատիժ կապեցին :
 Նոյնք տասն և վեց կամ տասն և եօթ-
 ներորդ գարու բաներ չեն . տարվան
 մը կամ երկու տարվան բաներ են որ
 Եւրոպայի լրագիրները կը պատմեն : Եւ

այս տարի Բրուսիայի երկիրը՝ որ բրօթէսթան է, և Մադրիդի երկիրը՝ որ հռոմէական է, Ռօնկի քահանային և հեաեւողներուն նոր հնարած աղանդը քարոզելը արգիւլված է: Արդեօք ասոնց ամէնուն համար մէկէն կրնան միայդ բողոքը գրող ինքնահալածները ըսել որ արեւմտեան կամ արեւելեան հովէ ելած փոթորիկներ են:

Վերը տրված համառօտ տեղեկութիւնովնիս հասկըցուցինք որ քանի ատեն որ պօղիկեանները և թոնդրակեցիները ազգիս մէջ գլուխ վերուցին՝ ամէն անգամին ալ ժողողքով բանադրվեցան: Հիմակվան եղածն ալ ուրիշ բան չէ. և ասոր համար արեւելքէն կամ արեւմուտքէն հով փչելու փոթորիկ հանելու կարօտութիւն ալ չի կայ. եկեղեցւոյ հովուաց պարտականութիւնն է, «Յառնէ հերձուածո՞րդէ յետ միանգամ և երկիցս խրատե՞ր լոյ՞ր հրաժարիլ (Տիպոս. դ. 10): «Սը՞ր խիթարել ողջմտութեամբ վարդապետութեանն, և զհակառակորդսն՞ կշտամբել» (Տիպոս. ւն. 9): Այս պարտականութիւն կատարելու համար բաւական է որ հոգեւոր հովիւը իմաս-

տուն մարդ ըլլայ . և հաւատոյ պաշտ-
պան ըլլայ . ուրիշ տեղաց գրգռեցաւ
ասանկ բաներ ընելու ըսելը [Թէ՛ ազ-
գին համար՝ և [Թէ՛ ազգին հոգեւոր
հովուին համար , նախատինք է . ըսել
է որ՝ ազգը անտարբեր ամէն կրօնքի
տեղի կուտայ , և իրեն անդամ եղող
տկարամիտները [Թող կուտայ որ մոլո-
րեցուցիչներուն խօսքին խաբւելով
հաւատօքէ մոլորին : Իսկ է որ՝ հոգե-
ւոր հովիւն ալ անհոգութիւն կ'ընէ .
Քրիստոսի տեառն մերոյ իրեն հաւա-
տացած ժողովուրդը հովուելը չի գի-
տեր . և գայլը եկածին պէս ինքը կը
[Թողու կը փախչի . գայլն ալ անոնք կը
յափշտակէ ու կը ցրուէ (Եւր. Ժ .
12) : Սեր սրբազան Պատրիարքին պէտք
է որ մեծապէս շնորհակալ ըլլամք բոլոր
Հայոց ազգը . և այս կը հալածվի՞մք իր ը-
սելով բողոք ընող մոլորեալ եղբայրնե-
րը անգամ . քանզի իրեն հայրական խը-
նամքը առ հասարակ ամէնուն վրայ կը
տարածէ . անոնք զիս չեն ուզեր նէ , ես
ալ անոնք չեմ ուզեր ըսելով բարձի
[Թողի չըներ . իր եկեղեցական իշխա-
նութիւնը բանեցընելով հաւատացել
ժողովուրդը կը խնայէ որ անխտիր ա-

նոնց հետ տեսութիւն ընելով անոնց
 մօլար վարդապետութենէն թունա-
 ւորվելու վտանգի մէջ չեյնան . բայց
 անոնց համար ալ միշտ աղօթք կ'ընէ
 առ լ'ճ : ամէնուն ալ աղօթել կը պատ-
 ուիրէ , որ մօլորեւոց Հոգի զգաստու-
 տայ , և իրեն ճշմարտուն ճամբան խօթէ
 անոնք : լ'ճ կ'ըսէ մրգորէին բերանովը .
 « Ես փակեցից զճանապարհս նր պատ-
 ր Նիշօք , և առականեցից զճանապարհս
 ր նորա և զշաւիղս իւր մի գտցէ . . .
 ր և ասասցէ , երթայց և դարձայց առ
 ր այրն իմ առաջին . զի յայնժամ բարի
 ր էր ինձ քան արդ » (Ուէէ . ք . 6 . 7) :
 Սրբազան հայրն ալ այս ճամբան կը
 բռնէ . մօլորեւոց մօլորեցընելու ճամ-
 բան կը գոցէ անանկ բանով մը՝ որ ի-
 րենց հոգեւոր դեղ ալ է . քանզի ու-
 զեն նէ՝ իրենց խղճին տագնապէն որով
 ասանկ բողոքներ ընելու կըստիւպիւն
 կոր , կ'իմանան որ , թէպէտ զիրենք ի-
 րօք հալածող չի կայ , բայց իրենց ա-
 նանկ կուգայ որ բոլոր աշխարհ իրենց
 դէմ ելեր է զիրենք հալածելու , ասով
 կ'իմանան անձային բանին և Քսական ե-
 կեղեցւոյն հոգւոց վրայ ունեցած զօ-
 րութիւն կը ճանչնան որ՝ ինչպի դուռն ար-

քայուէ է եղեր եկեղեցին , որովհետեւ
անկէց կտրուիլ դուրսնետալիլ իրենցա-
նանկ սաստիկ մորմոք և ցաւ կուտայ կոր
որ իրենց վրայ բռնու թի և անգթութի
բանեցուցածի պէս կուգայ կէտ իրենց :
Իայց աս ալ պէտք է գիտնան որ հա-
ւատալեաց վրայօք եկեղեցւոյ վճիւր
անփոխելի և անդառնալի է . այն ա-
ղանդն որ մէկ անգամ մը եկեղեցիէն
մերժուցաւ , և հետեւողները բա-
նադրվեցան՝ ամէն ատեն նոյն աղանդը
մերժված է . և անոր հետեւողները
բանադրված են . թէ և ամէն ատեն
բանադրանքը չի կրկնուի : Բանադրան-
քին վրայէն ժամանակ անցնելով բա-
նադրանքը քակված չըլլար . քանզի մու-
լորուի մը հնարվելէն ետքը ժամանակ
անցնելով այն մոլորուիլ ճշմարտութի
չըլլար : Աստի թէ և սրբազան Պատ-
րիարքը նորաղանդները հիմա չի բա-
նադրեր , վերոյիշել ժողովքներուն վըճ-
ռովը եղած դատապարտութիւնն տա-
կաւին կը տեւէր : Եւ հիմա ասանկ ա-
ղանդաւոր մը իր աղանդէն ետ չի դառ-
նած և եկեղեցւոյ գիրկը չի մտած սրբ-
բազան Պատրիարքը կամ ո՛վ և իցէ հո-
գեւոր իշխանութիւն ունեցող մարդ

մը անիկայ եկեղեցւոյ հաղորդութեան
ընդունի նէ, այն աղանդաւորը անով
բանադրանքէն արձակած և եկեղեց-
ւոյ որդի չի կրնար ըլլալ. անոր համար
այն արձակումը սչինչ է: Ասոնք իմա-
նալով երանի թէ հաճին վերստին նր
եկեղեցւոյ գիրկը դառնալու, որով
սրտերնին մէկ քաղցր և երանելի խա-
ղաղութի մը տիրէ. իրենց խղճին տագնա-
սը հանդարտի. ամէնքս մէկ սիրով և
մէկ հոգիով իրարու եղբայր ըլլամք
ի Քս Յս: Ամենուս ալ իղձը և փա-
փաքը այս է. ամէնքս ալ միտի մտօք ա-
ղօթող եմք առ Աճ այս բանիս համար:
Կը յուսամք որ այս աղօթիցս սրտուղը
վայելելով՝ բողոք ընողներուն կասկած
ըրած երկսլառակութեն աղաւտ կը մը-
նամք: Կ'աղաչեմք՝ որ սիրոյ և խաղաղու-
թեան Հոգին՝ որ նմաճմարտութեամբ
սուրբ եկեղեցւոյն կ'առաջնորդէ, ա-
սոնց միտքն ալ լուսաւորէ, որ իրենց
խեղճին և հասկըցողութե տկարութիւն
ճանչնալով իրենց վստահութիւնը նր
եկեղեցւոյն առաջնորդութեանը վրայ
հիմնեն. և այնպէս զինուորեալ եկեղե-
ցւոյ հետ միով հաւատով նահատակե-
լով անդրանկաց եկեղեցին ալ մտնելու
ամէնքս մէկէն արժանի ըլլամք Ամեն:

ւոյ հա-
ով անդրա-
ամէնքս մէ-

20
 մը անիկայ եկեղեցւոյ հաղորդութեամբ
 ընդունի նէ, այն աղանդաւորը անով
 անադրանքէն արձակած և եկեղեց-
 որդի չի կրնար ըլլալ. անոր համար
 և ոչինչ է: Ասոնք իմա-
 Հաճին վերստին նը-
 հարու, որով
 րանելի խա-
 տազնա-

Armenian Church Library
<http://hygradaran.weebly.com>